هێزی نەرمی چین و مەترسییەکانی بۆ هەرێمی کوردستان.. ئاگری قادر*

فراوانبوونی ئامادەبوونی دامەزراوەیی و کولتووریی چین لە هەرێمی کوردستانی عێراق- بە تایبەتی لە ڕێگەی دەستپێشخەرییەکانی پەیوەست بە دەستپێشخەری شارستانیەتی جیهانی-کۆمەڵەی شورای چین- پرسیارە گرنگەکان سەبارەت بە هەردوو مەترسییە دەستبەجێ و درێژخایەنەکان دەخاتە ڕوو. لە کاتێکدا ئەم بەشداریکردنە زۆرجار وەك ئاڵوگۆڕی کولتووری یان هاوکاری ئەکادیمی لە چوارچێوەیەکدا دادەنرێت، ئەزموونە بەراوردکارییەکان لە ناوچەکانی دیکەوە ئەوەمان پێدەڵێن کە کاریگەرییەکانی زۆر لە دیپلۆماسی نەرم زیاتر دەبن. بۆ هەرێمی کوردستان، ئەم مەترسیانە لەناکاو یان ئاشکرا نین. بەڵکو وردە وردە و چیندار و پێکهاتەیین، بە تێپەڕبوونی کات بە شێوەیەك گەشە دەکەن کە بتوانن نۆرمەکانی حوکمڕانی، سەربەخۆیی سیاسەت و دەزگای سیاسی کۆنترۆڵ دەکەن. تێگەیشتن لەم داینامیکیانە زۆر گرنگە بۆ دڵنیابوون لە مەترسییەکانی هێزی نەرمی چین بۆ هەرێمی کوردستان

مەترسییەکانی چین بۆ سەر هەرێمی کوردستان

یەکێك لە مەترسییە دەستبەجێیەکان گێڕانەوە و گرتنی گوتارە. ناوەندەکانی توێژینەوەی پەیوەست بە چین، پلاتفۆرمە کولتوورییەکان و دەستپێشخەرییە ئەکادیمییەکان زۆرجار گێڕانەوەی وردی کۆکراوە بەرەو پێش دەبەن کە جەخت لەسەر سەقامگیری، هاوئاهەنگی و دەستوەرنەدان دەکەنەوە. لە کاتێکدا ئەم چەمکانە وەك بێلایەن یان گشتگیر خراوەتەڕوو، بەڵام مەیلیان هەیە کە مشتومڕی ڕەخنەگرانە ل□ بارەی حوکمڕانی و مافەکانی مرۆڤ و لێپرسینەوەی سیاسییەوە بێهیوا بکەن. لەهەرێمی کوردستان، ئەمە فەزای هزری و میدیایی بەرتەسك دەکاتەوە، چونک□ □□زنامەنوسان، ئەکادیمیستەکان و ئەکتەرە مەدەنییەکان هەست بە فشارێکی ناڕاستەوخۆ دەکەن بۆ ئەوەی لەگەڵ گێڕانەوەی “قبووڵکراو”دا هاوتەریب ب□ن، بە مەبەستی پاراستنی دەستڕاگەیشتن، پارەدان، یان هاوکاری دامەزراوەیی. ستراتیژییەکانی بەشداریکردنی چین زۆرجار پەیوەندییەکان لەگەڵ نوخبە سیاسییەکان، بەرپرسە باڵاکان و کەسایەتییە کاریگەرەکان لە پێشینە دادەنێن. ئەم ڕێبازە دەتوانێت کەناڵە ڕاوێژکارییە هاوتەریبەکان یان کەناڵە

ڕاوێژکارییەکان دروست بکات کە لە دەرەوەی چاودێری دیموکرات یان پەرلەمانی کاردەکەن. کاتێک هاوکاری وەک تەکنیکی یان کولتووری لە چوارچێوەیەکدا دابنرێت نەک سیاسی، شەفافیەت زیاتر کەم دەبێتەوە. ئەم جۆرە بەشداریکردنە نوخبەیی، لێپرسینەوەی دامەزراوەیی لاواز دەکات و بڕیاردان لە پرۆسەکانی گشتگیر و بەشداریکردن دوور دەخاتەوە. ئەو دەزگا تازە دامەزراوانەی کە پەیوەندیان بە دەستپێشخەرییە بیانییەکانەوە هەیە زۆرجار بە باری یاسایی ناڕوون، ئیختیاری پێناسە نەکراو و لێکۆڵینەوەی سنوورداری گشتی کاردەکەن.
لە کوردستان، ئەم ناڕوونییە ڕێگە بە دامەزراوە بیانییە پەیوەندیدارەکان دەدات کە کاریگەرییان لەسەر پەروەردە، گوتاری سیاسەت، یان بەرنامەسازی کۆمەڵایەتی هەبێت بەبێ ئەوەی بخرێتە ژێر چوارچێوەی ڕێکخراوەیی ناوخۆییەوە. ئەمەش مەترسییەکانی حوکمڕانی دروست دەکات و چاودێرییەکی کاریگەر لەلایەن دەسەڵاتە ناوخۆییەکانەوە ئاڵۆزتر دەکات،لە درێژخایەندا، مەترسییەکی جددی و وردە وردە وەرینی نۆرمەکانی دیموکراتەکانە. مۆدێلی حوکمڕانی چین کۆنترۆڵی دەوڵەت، یەکسانی سیاسی و ژێردەستەکردنی مافەکانی تاک بە "سەقامگیری" بەکۆمەڵ لە یەکەمایەتی دەکات. ئەگەر لە ڕێگەی بەرنامەکانی ڕاهێنان، دەرئەنجامی توێژینەوە، یان ئامۆژگاری سیاسەتەوە بە شێوەیەکی زیادەڕۆیی ناسێندرا، ئەم بنەمایانە دەتوانن کولتوری حوکمڕانی لە هەرێمی کوردستاندا دابرێژرێ.
پابەندبوون بە فرەیی، دەربڕین ئازاد و کێبڕکێی سیاسی دەتوانێت لاواز بێت- نەک لە ڕێگەی زۆرەملێی ڕاستەوخۆوە، بەڵکو لە ڕێگەی ئاساییکردنەوە. مەترسییەکانی وابەستەیی ستراتیژی و کەمبوونەوەی سەربەخۆیی سیاسەتەکانە. لەگەڵ فراوانبوونی ئامادەبوونی دامەزراوەیی چینی، وابەستەیی نەک تەنیا لە ڕووی ئابوورییەوە، بەڵکو لە ڕووی فیکری و ئیدارییەوە گەشە دەکات. بە تێپەڕبوونی کات، ئەمە دەتوانێت توانای هەرێمی کوردستان سنووردار بکات بۆ بەدواداچوونی هەڵبژاردنی سیاسەتی سەربەخۆ کە لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی پەکین ناکۆک بێت. ئەم جۆرە وابەستەییە لە کاتی قەیرانی سیاسی یان ئابووریدا بە تایبەتی مەترسیدار دەبێت، کاتێک دەتوانرێت هێڵی کاریگەری بگۆڕدرێت بۆ فشارێکی بێدەنگ یان کاریگەری. قووڵکردنەوەی هاوئاهەنگی لەگەڵ چین ڕەنگە گۆڕانکاری لە چۆنیەتی هەستکردن بە هەرێمی کوردستان لەلایەن هاوبەشە نێودەوڵەتییە نەریتییەکانەوە بکات، بەتایبەتی ڕۆژئاوا کە لە مێژوودا ڕۆڵی سەرەکییان لە هاوکاریی ئەمنی، چاکسازی حوکمڕانی و هاوکاری مرۆییدا بینیوە. پێناچێت چین داکۆکی لە مافە سیاسییە کوردییەکان یان سەربەخۆییەکان بکات کاتێک ئەم جۆرە هەڵوەستانە

لەگەڵ پەیوەندییەکانی لەگەڵ حکومەتە ناوەندییەکان یان دەسەڵاتە ناوچەییەکان ناکەن. لە ئەنجامدا، بەرژەوەندییە ستراتیژییەکانی کورد مەترسی ئەوە دەکەن کە لەناو حیساباتی جیۆپۆلەتیکی فراوانتردا پەراوێز بخرێن. لە کۆتاییدا، شلکردنەوەی ناسنامە و بەسیاسیکردن مەترسییەکی ورد بەڵام بەرچاوی درێژخایەن نیشان دەدات. بە پێشخستنی گێڕانەوەیەکی ناوەندی و ناسیاسی شارستانیەت و پێشکەوتن، دەستپێشخەرییە کولتووری و پەروەردەییەکانی چین ڕەنگە بەشداربن لە بەسیاسیکردنی داواکارییە شەرعییەکانی کوردی پەیوەست بە ماف، خۆبەڕێوەبەری و دادپەروەری مێژوویی. لە کاتێکدا کە ناسنامە نەسڕدرێتەوە، بەڵام ڕەنگە بە شێوەیەك کە وردە وردە ئاژانسی سیاسی و توانای کۆکردنەوە کەم بکاتەوە، دووبارە چوارچێوەی بۆ دابنرێتەوە.

وانەی بەراوردکاری

کەیسە بەراوردکارییەکان لە ئەفریقا و ئاسیای ناوەڕاست و بەڵکانەوە شێوازە بەردەوامەکان ئاشکرا دەکەن. لە ئەفریقا وڵاتانی وەك زامبیا و کینیا ئەزموونی گەشەسەندنی وابەستەیی لە ڕێگەی پارەدارکردنی ژێرخانی، شەفافیەتی سنووردار، و کەمکردنەوەی نەرمی سیاسەت. لە ئاسیای ناوەڕاستدا، هاوتەریبی نوخبەکان لەگەڵ چین زۆرجار کۆمەڵگەی مەدەنی پەراوێزخراو و ناڕەزایی گشتی وروژاند. لە باڵکان، ڕێککەوتنە ناڕوونەکان ستانداردە ڕێکخراوەییەکانیان تێکدا و دەسەڵاتی جێبەجێکاری بەهێزتر کرد لەسەر حیسابی دامەزراوە دیموکراتییەکان. لە سەرانسەری ئەم ناوچانەدا سێ وانە جیاوازن: وابەستەیی وردە پەرەدەستێنێت، بەشداریکردنی نوخبەیی دامەزراوەکان دامەزراوەکان لاواز دەکات، و هاوکاری ئابووری زۆرجار پێش ئیشپێکردنی سیاسی دێت. کاریگەری چین بە دەگمەن لە سەرەتاوە زۆرەملێ دەردەکەوێت؛ لەبری ئەوە، لە ڕێگەی چەسپاندنی دامەزراوەیی، پشتبەستنی دارایی و هاوئاهەنگی گێڕانەوە گەشە دەکات. لە کورتخایەندا، مەترسییەکان لە کۆنترۆڵی گێڕانەوە، هاوپژینی نوخبە و ناڕوونی دامەزراوەییدان. لە درێژخایەندا، هەڕەشەکان درێژدەبێتەوە بۆ وەرینی دیموکراتیی، وابەستەیی ستراتیژی، پەراوێزخستنی جیۆپۆلەتیکی و بەسیاسیکردنی ناسنامە. پێویستە بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ ڕەت بکرێتەوە. بەڵام دەبێت بە شەفافیەت و چاودێری یاسایی و بەشداریکردنی فرەیی و پابەندبوونی پتەو بە پاراستنی سەربەخۆیی سیاسی و بەها دیموکراتییەکان بەڕێوەبچێت. بەبێ ئەم جۆرە پارێزبەندییانە، ئەوەی وەك هاوکاری

کولتووری دەست پێدەكات، ڕەنگە وردە وردە پەرەبستێنێت و ببێتە سنوورێك بۆ داهاتووی سیاسی كوردستان و سەربەخۆیی ستراتیژی.

*خوێندكاری دكتۆرا لە یاسای ژینگەیی نێودەوڵەتی،زانكۆی نیشتمانی تایوان